

Вінс В.А. Причини психічної депривації у сучасному освітньому середовищі / В.А. Вінс // Психолого-педагогічні засади розвитку професіоналізму освітян в умовах реалізації Концепції Нової української школи: Матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції (м. Київ – Рівне, 29 березня 2018 р.) – К. : ДВНЗ «Університет менеджменту освіти»; Рівне: РОІППО, 2018. – 130 с. – С. 21-23. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://umo.edu.ua/konferenciji>

УДК 159.923

Вінс В.А.

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології

ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

ПРИЧИНИ ПСИХІЧНОЇ ДЕПРИВАЦІЇ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У розвитку сучасної української школи простежується тенденція до актуалізації цінності саморозвитку, що сприяє становленню індивідуальності дитини через реалізацію її сутнісних сил. Разом з тим, як засвідчує практика, школа може бути джерелом психічної депривації. Під поняттям депривації ми розуміємо явище об'єктивної реальності, що характеризується обмеженням (або позбавленням) можливостей задоволення людиною своїх життєво важливих потреб протягом досить тривалого часу. Про депривацію в освітньому процесі можна говорити в тих випадках, коли в навчальному закладі складаються умови, несприятливі для особистісного розвитку учня, тобто умови, що обмежують можливості його самореалізації.

Депривація стає однією з головних причин відчуження учнів від навчальної діяльності. Як стверджує О.Г. Алєєксєнкова, викликає тривогу той факт, що останнім часом термін «відчуження в освіті» все частіше використовується в педагогіці. У широкому сенсі відчуження в освіті пов'язується з процесом навчання, в якому дитина відчуває психологічний дискомфорт. Природною реакцією на дискомфорт стає супротив. Основні

симптоми відчуження: негативне ставлення до школи, відраза до навчальної праці [1].

Відчуження не зводиться лише до небажання вчитися. Воно зачіпає більш глибокі переживання дитини. Відчуження виникає, головним чином, внаслідок неузгодженості цінностей дитини і школи.

До причин відчуження, в першу чергу, дослідники відносять характер відносин школярів і педагогів: відсутність суб'єкт-суб'єктного спілкування вчителя з учнями; формальний характер взаємодії; невміння і небажання вчителів вибудовувати демократичні відносини, з одного боку, і невідповідність учнів до демократичних відносин, з іншого боку.

На думку інших дослідників, істотним бар'єром на шляху розкриття творчого потенціалу учнів є стереотипізоване сприйняття учня педагогом. Основна причина такого сприйняття вбачається в тому, що вчителі не мають достатньо чіткої конкретної мети постійного спостереження і вивчення своїх учнів, а також засобів і способів здійснення такого спостереження [3].

В освітній депривації вчені виділяють кілька аспектів. Один з них – емоційна депривація з боку педагога. Така депривація виникає в тих випадках, коли педагог (учитель, вихователь) нехтує потребами учня, ігнорує його особистість, не дозволяє проявлятися його індивідуальності.

Вивчення динаміки емоційних станів і проявів емоційної депривації школярів на різних етапах навчання дозволило М.В. Бесєдіній виявити наступні закономірності: первинна емоційна депривація (в молодшому підлітковому віці) характеризується проявом страхів самовираження, думки оточуючих і перевірки знань; вторинна емоційна депривація (в старшому підлітковому віці) проявляється у зниженні емоційного тону, психічної активності, відчуття комфорту і втрати інтересу до шкільного навчання [2].

Можна помітити, що існує й інша сторона освітньої депривації. У процесі навчання нерідко засвоєння знань відбувається формально. Учень, по суті, залишається відчуженим від них. Ще Л.І. Божович писала про те, що наявність у школяра таких формальних знань гірше, ніж їх повна відсутність.

Даний аспект наближує освітню депривацію до когнітивної. Остання в освітньому процесі виникає в обставинах, коли обмежуються можливості дитини в засвоєнні значень зовнішнього простору, пов'язані з осмисленням того, що відбувається зовні. Занадто мінлива, хаотична структура зовнішнього простору освітнього процесу не дозволяє дитині розуміти, передбачати і регулювати впорядкування внутрішніх образів, а отже, максимально реалізовувати сутнісні сили, розширювати наявний досвід [3].

Когнітивна депривація виникає тоді, коли учень постає перед необхідністю осмислити інформацію, яку він ще в силу своїх вікових або індивідуальних особливостей не може засвоїти. Відомо, що індивідуальні особливості можуть здійснювати значний вплив на характер і темп розвитку. Необхідність заучування великого об'єму незрозумілої дитині інформації призводить до відчуження від засвоюваних у школі знань і може розглядатися як когнітивна депривація з усіма наступними наслідками [1].

Вивчення основних потреб школярів в процесі навчання показує, що найбільше учні потребують підтримки з боку вчителів, захищеності, спілкування, досягненні визнання [3]. Задля попередження і подолання освітньої депривації варто здійснити перехід від педагогічного впливу до співпереживання, розуміння, сприяння. Принципом попередження депривації в такому випадку є прийняття дитини в освітньому процесі [2; 3].

Таким чином, в освітньому процесі поряд зі стимулюючими факторами виникають перешкоди, які віддаляють або відокремлюють учня від досягнення бажаного результату навчання і які обмежують самореалізацію школярів. На основі теоретичного аналізу проблеми депривації в сучасній школі можна стверджувати, що депривація в освітньому процесі - перешкода для повноцінного розвитку дитини, обмеження можливості її самореалізації.

Література:

1. Алексеенкова Е.Г. Личность в условиях психической депривации: Учебное пособие / Е.Г. Алексеенкова. - СПб.: Питер, 2009. - 96 с.

2. Беседина М.В. Проблема эмоциональной депривации в процессе обучения как следствие влияния образовательной среды / М.В. Беседина // Вопросы гуманитарных наук. - № 3 (12). — 2004. – С.12-17.
3. Гуманитарные технологии в полиэтнической образовательной среде: предупреждение культурной депривации: Учебное пособие / Под ред. Л.Н. Бережновой, В.И. Богословского. – СПб.: Книжный Дом, 2007. – 240с.